

KOLNINGSGROP VID MEDSKOG

Arkeologisk undersökning

Mo 3:28
RAÄ 573 och 574
Hälsingtuna socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland
2017

Inga Blennå

KOLNINGSGROP VID MEDSKOG

Arkeologisk undersökning

Mo 3:28
RAÄ 573 och 574
Hälsingtuna socken
Hudiksvalls kommun
Hälsingland
2017

Rapport 2017:19
Inga Blennå

Länsmuseet Gävleborgs rapportserie

Rapportserien innefattar rapporter inom länsmuseets verksamhetsområden arkeologi, bebyggelsehistoria, byggnadsvård, kulturmiljövård, etnologi, konst- och kulturhistoria.

Du kan själv ladda hem rapporter i PDF-format från länsmuseets hemsida www.lansmuseetgavleborg.se

Rapporter, böcker och mycket annat kan Du köpa/beställa i länsmuseets butik butiken@xlm.se eller 026-65 56 35.

Utgivning och distribution:

Länsmuseet Gävleborg

Box 746, 801 28 Gävle

Tel 026-65 56 00

www.lansmuseetgavleborg.se

© Länsmuseet Gävleborg 2017

Omslagsbild: Kolningsgrop Hälsingtuna RAÄ 574 med kryssprofil. Sedd från sydöst. Foto: Inga Blennå

Staten har rätt att sprida dokumentationsmaterialet och rapporten enligt CC BY-licens. Lantmäteriverkets kartor omfattas ej av denna licens.

Allmänt kartmaterial från Lantmäteriverket. Medgivande MS2010/01366.

ISSN 0281-3181

Print: Länsmuseet Gävleborg

INNEHÅLL

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Syfte, målsättning och metod.....	5
Topografi och fornlämningsmiljö.....	6
Tidigare undersökningar.....	7
Resultat.....	9
Analyser.....	11
Diskussion.....	11
Referenser.....	12
Administrativa uppgifter.....	13
Bilaga 1. ¹⁴ C-dateringar.....	14
Bilaga 2. Vedartsanalys.....	15
Bilaga 3. Sektionsritning.....	16

Figur 1. Översiktskarta med undersökningsområdet blåmarkerat.

SAMMANFATTNING

Länsmuseet Gävleborg har på uppdrag av Hudiksvalls kommun, och efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg, utfört en arkeologisk slutundersökning av kolningsgropar på fastigheten Mo 3:28, Hälsingtuna socken, Hudiksvalls kommun. Vid den tidigare utförda utredningen hittades två kolningsgropar, varav den ena var osäker och gavs därför statusen bevakningsobjekt. Vid undersökningen framkom att endast en av groparna, RAÄ 574, utgjorde en kolningsgrop.

Kolningsgropen låg vid den södra infarten till Hudiksvall, direkt norr om Riksväg 84 och öster om E4. Anläggningen låg i nordöstsuttande moränmark och området var till stor del avverkat och markberett.

Anläggningen undersöktes i kvadranter och dokumenterades genom sektioner i kryss. Prov för vedartsanalys och ¹⁴C-datering togs i kolningsgropen.

Anläggningen var rektangulär, 4×3 meter stor (NV-SÖ) och 0,5 meter djup, omgiven av en 2–3 meter bred vall. Kolningsgropen hade två kolhorisonter men var annars tömd på kol. Analysresultaten från kolproverna gav kalibrerade dateringsintervaller på 690–880 e. Kr. respektive 770–950 e. Kr., det vill säga vendeltid och vikingatid.

Kolningsgropen har använts i minst två omgångar. Vid undersökningen hittades ingen slagg och ingen järnframställningsplats. Dateringen är delvis samtida med järnhanteringen på den närbelägna Björkaboplatsen och eventuellt finns det ett samband däremellan.

INLEDNING

Länsmuseet Gävleborg har under perioden 2017-04-27 till 2017-05-02 genomfört en slutundersökning av två kolningsgropar inom fastigheten Mo 3:28, Hälsingtuna socken, Hudiksvalls kommun. Vid föregående års utredning påträffades de två lämningarna, Hälsingtuna RAÄ 573 och 574. Den västligaste av groparna, Hälsingtuna 573, hade tidigare skador från skogsmaskiner. Den bedömdes som osäker och fick status som bevakningsobjekt (Blennå 2016). Slutundersökningen har utförts på uppdrag av Hudiksvalls kommun inför kommande detaljplaneläggning av området. Undersökningen utfördes efter beslut av Länsstyrelsen Gävleborg (dnr 431-6172-16) av Maria Björck och Inga Blennå.

SYFTE, MÅLSÄTTNING OCH METOD

Syftet med undersökningen var att ge ökad kunskap om området vilket är angeläget och av betydelse för allmänheten, forskningen och myndigheter.

Vid slutundersökningen avsöktes området runt omkring och mellan groparna med metalldetektor. Även skogsmarken öster om lämningarna genomsöktes. På grund av tät slyvegetation var området norr om groparna svårbedömt vid utredningstillfället i juni, ytan avsöktes därför okulärt vid undersökningstillfället i april. Ingen järnframställningsplats eller någon slagg påträffades emellertid.

[illegible]

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Den undersökta kolningsgropen RAÄ 574 är belägen direkt norr om Riksväg 84 och öster om E4, vid den södra infarten till Hudiksvall. Kolningsgropen låg i svagt nordöstsluttande moränmark och en stor del av området var avverkat och markberett.

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

Endast ett fåtal kolningsgropar är funna i Hälsinglands nordöstra delar och bara enstaka undersökningar har utförts i området. I Hälsingtuna socken, och i närheten av den nu aktuella anläggningen, har tidigare en kolningsgrop undersökts och daterats. I samband med den förundersökningen gjordes en datering som gav resultatet 1086 ± 30 BP (Wk 15956), vilket med 95,4 % säkerhet ger ett kalibrerat intervall på 890–1020 e.Kr. (Eriksson 2004:15). Vid slutundersökningen tre år senare gjordes ännu en datering av samma kolningsgrop vilken visade resultatet 1209 ± 30 BP (Wk 22213) som med 95,4 % säkerhet hamnar inom det kalibrerade intervallet 690–900 e.Kr. (Eriksson 2008:16). De två dateringarna indikerar att kolningen i anläggningen kan ha skett under en period av cirka tre hundra år. Under 1980-talet undersöktes den närbelägna så kallade Björkaboplatsen med spår efter bland annat hus, gravar och förhistorisk järnhantering, sannolikt i form av smide. Björka uppvisade dateringar från romersk järnålder till medeltid och järnhanteringen daterades huvudsakligen till folkvandringstid-vendeltid (Ekman 1996:48).

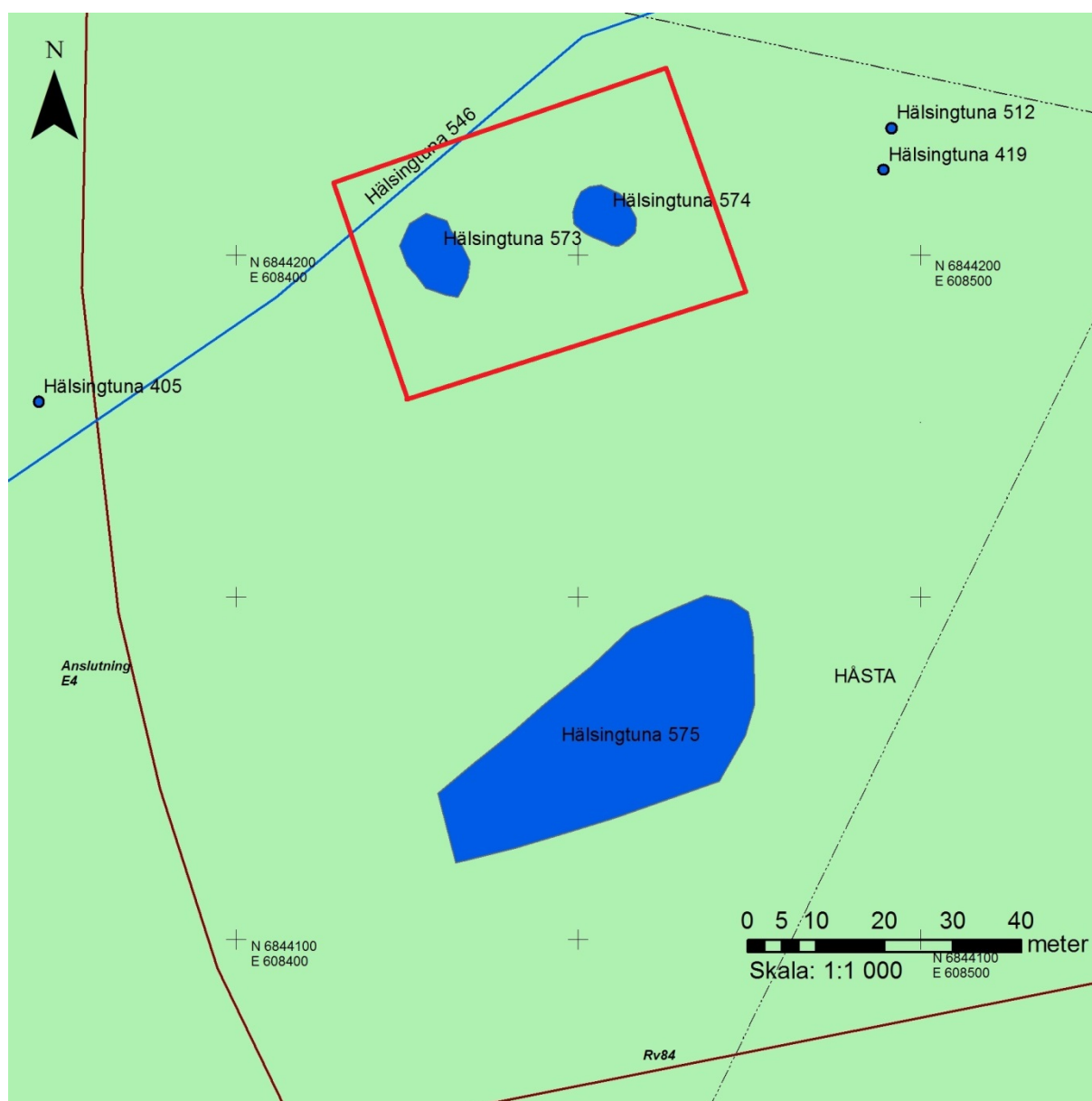
I Enångers socken har två kolningsgropar undersökts och daterats. I byn Bölan undersöktes en medeltida järnframställningsplats med bland annat en blästerugn och en kolningsgrop. Dateringen av kolningsgropen gav resultatet 1140 ± 60 BP (St 14543), vilket med 95,4 % säkerhet ger ett kalibrerat intervall på 720–1020 e.Kr. (Liasen 1996). I närheten av Änga och Ängasjön daterades en kolningsgrop till 984 ± 30 BP (Wk 22214), som med 95,4 % säkerhet hamnar inom det kalibrerade intervallet 990–1160 e.Kr. (Eriksson 2007:8).

Figur 3. Kolningsgrop RAÄ 574 före avbaning. Maria Björck står i gropen. Foto: Inga Blennå.

Figur 4. Kolningsgrop RAÄ 574 efter avbaning. Foto: Inga Blennå.

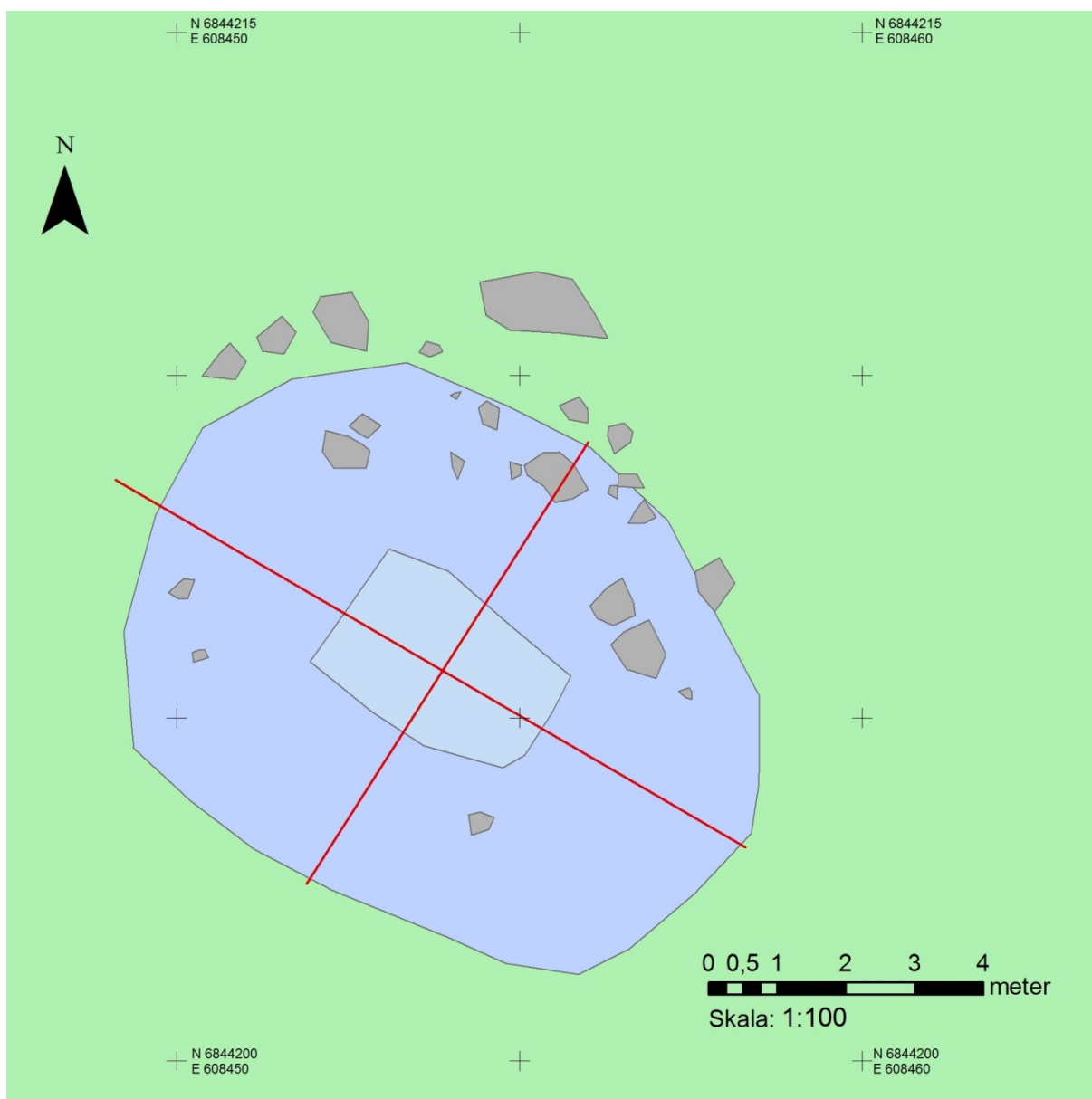

Figur 5. Undersökningsområdet markerat med rött.

RESULTAT

Båda groparna banades av med hjälp av traktorgrävare och mättes in i plan med RTK-GPS. Efter avbaning framkom att endast den östra av groparna utgjorde en kolningsgrop, Hälsingtuna RAÄ 574. Den västra, Hälsingtuna RAÄ 573, visade sig bestå av endast en svag försänkning med ansamling av torv och sot. Inget kulturlager och inga anläggningar framkom där.

Den undersökta kolningsgropen var anlagd i moränmark och innehöll anmärkningsvärt mycket sten i vallen. Gropen var rektangulär, 4×3 meter stor (NV-SÖ) och 0,5 meter djup, omgiven av en 2–3 meter bred vall. Anläggningen undersöktes i kvadranter och en kryssprofil dokumenterades. Gropen var tömd på kol men två tydliga kolhorisonter framkom och kolprov för vedartsanalys och ¹⁴C-datering togs i båda lagren.

Figur 6. Den undersökta kolningsgropen RAÄ 574. Sektionerna är markerade med rött. Anläggningens bottenplan markerad med ljusare blå än den omkringliggande vallen. Större stenar är gråmarkerade.

Figur 7. Kolningsgrop RAÄ 574 med kryssektion. Sedd från sydöst. Foto: Inga Blennå.

Figur 8. Kolningsgrop RAÄ 574, sektion genom den stenrika södra vällen. Sedd från sydväst. Foto: Inga Blennå.

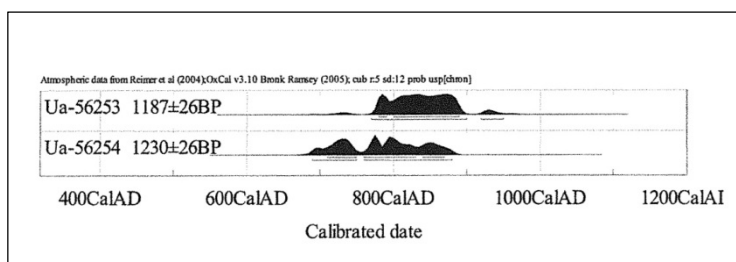

Figur 9. Sektion genom grop RAÄ 573. Ingen anläggning och inget kulturlager hittades. Sedd från nordväst. Foto: Inga Blennå.

ANALYSER

I kolningsgropen fanns två kolhorisonter och ur båda lagen togs kolprov. Proverna skickades först för vedartsanalys till Vedlab, Vedanatomilabbet i Glava. Båda visade sig bestå av gran vilken kan ge hög egenålder vid datering. Sannolikt användes emellertid inte allt för grov ved vid kolnigen (Vedlab rapport 1732).

Två kolprov skickades för ^{14}C -analys till Tandemlaboratoriet i Uppsala. Provresultatet visade $1187 \pm 26\text{BP}$ i den övre kolhorisonten och $1230 \pm 26\text{BP}$ i den undre. Det innebär att den kalibrerade dateringsintervallen med 95,4 % säkerhet ligger mellan 770–950 e. Kr. (Ua-56253) respektive 690–880 e. Kr. (Ua-56254).

Figur 10. ^{14}C -dateringar från kolningsgrop RAÄ 574.

DISKUSSION

Det råder en obalans mellan antalet kända kolningsgropar och järnframställningsplatser i hela länet, sannolikt finns ett stort mörkertal speciellt vad gäller de sistnämnda. Hälsinglands järnhantering är främst känd från landskapets västra delar samt vid sjöarna Marmen och Bergviken i sydöst (Eriksson et al. 2007: 68). Ingen av lämningstyperna är emellertid vanligt förekommande i Hälsinglands nordöstra del.

Den aktuella kolningsgropen är anlagd i moränmark vilket bör ha varit arbetskrävande och att man valt just denna plats antyder att den haft betydelse. Kollagren visar att kolningsgropen har använts i minst två omgångar. Den undre kolhorisonten har en datering till vendeltid och första delen av vikingatid, medan det övre kollagrets intervall ligger något senare. Dateringarna antyder en verksamhet under cirka tvåhundra år, även om veden i sig kan ha hög egenålder. Ingen slag framkom vid undersökningen och någon järnframställningsplats påträffades inte vid metalledekteringen.

Kanske går det att ana ett samband mellan kolningen på platsen och Björkaboplatsen, som ligger cirka en kilometer öster om kolningsgropen. På Björka fanns spår av järnhantering som huvudsakligen har daterats till folkvandringstid/vendeltid. Det är däremot något osäkert huruvida man har framställt järn på boplatsen eller endast bearbetat järn som tillverkats någon annanstans. Dateringarna kopplade till järnhantering på Björka är delvis samtida med den nu daterade kolningsgropen. Dateringsintervallet i den sistnämnda sträcker sig däremot även in i vikingatid vilket innebär att kolet sannolikt även använts på annan plats än Björkaboplatsen.

REFERENSER

- Blennå, I. 2016. *Trafikplats Medskog*. Arkeologisk utredning. Mo 3:28, Finnflo 11:1, Måsta 3:3, Håsta 3:7, Sörrå 4:2, 4:3, 4:5, 4:14, 7:1, 14:1, Tuna-Björka 1:13. RAÄ 415, 419, 510, 512, 546, 552. Hälsingtuna socken. Hudiksvalls kommun. Hälsingland. Rapport Läns museet Gävleborg 2017:03.
- Ekman, T. 1996. *Björka – en gårdsmiljö under 1000 år*. Arkeologisk undersökning. Hälsingland. Hälsingtuna socken. Björka 1:5, 1:6, 1:27, Skogsta 4:2. RAÄ 123-125, 173. UV Stockholm Rapport 1996:117/1.
- Eriksson, K. 2004. *Markanvändning under tusen år*. Arkeologiska förundersökningar inför nya E4:an, sträckan Enånger–Hudiksvall. Mo 3:28, Sörrå 4:3, 6:1, Håsta 3:24. RAÄ 140 m.fl. Hälsingtuna socken. Hälsingland. Rapport Läns museet Gävleborg 2005:06.
- Eriksson, K. 2007. *Lämningar i vägen för E4*. Arkeologiska förundersökningar och undersökningar. Enångers, Njutångers, Forsa och Hälsingtuna socknar. Hälsingland. Rapport Läns museet Gävleborg 2008:02.
- Eriksson, K., Persson, M. och Ulfhielm, B. 2007. *Arkeologisk forskningshistorik över Gävleborgs län*. Rapport Läns museet Gävleborg 2008:05.
- Liasen, K. 1996. *Medeltida järnframställning i Bölan*. Arkeologisk undersökning. RAÄ 146. Enångers socken. Hälsingland. Rapport Läns museet Gävleborg 1998:28.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Länsstyrelsens diarienummer: 431-6172-16

Beslutsdatum: 2016-09-26

Länsmuseet Gävleborgs diarienummer: 135/320

Uppdragsgivare: Hudiksvalls kommun

Undersökningstid: 2017-04-27—2017-05-02

Arkeologisk personal: Maria Björck, Inga Blennå

RAÄ 573 och 574 Hälsingtuna

Fastighet: Mo 3:28

Koordinatsystem: Sweref 99TM

Undersökt area: ca 1500 m²

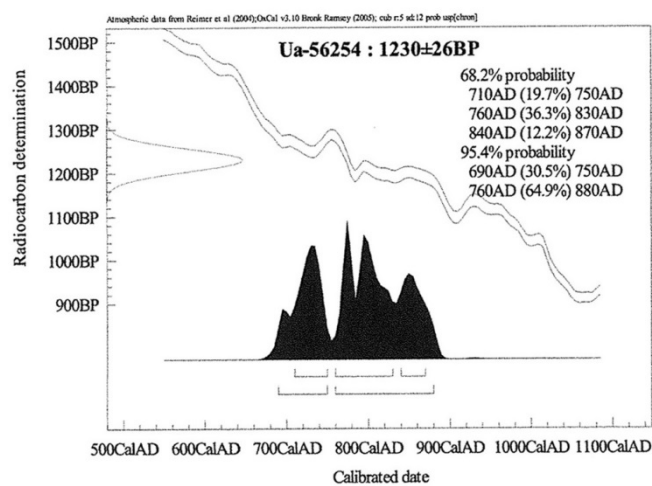
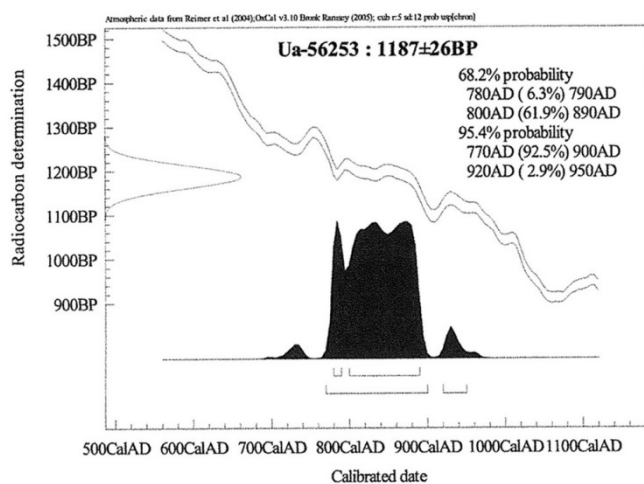
Arkeologitimmars i fält: 44

Dokumentationshandlingar: Förvaras i Länsmuseet Gävleborgs arkiv (6 digitala filer och 13 fotografier)

Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

BILAGA 1. ¹⁴C-DATERINGAR

¹⁴C-dateringar från kolningsgrop RAÄ 574.

BILAGA 2. VEDARTSANALYS

VEDLAB

Vedanatomilabbet

Vedlab rapport 1732

2017-05-23

Vedartsanalyser på material från Gävleborgs län, Hälsingtuna Raä 574.

Uppdragsgivare: Inga Blennå/Länsmuseet i Gävleborg

Arbetet omfattar två kolprover från en undersökt kolningsgrop i nordöstra Hälsingland. Båda proverna innehåller kol från gran. Granen kan bli gammal i sig och kan därmed orsaka hög egenålder vid datering. Troligen använde man dock inte alltför grova (och gamla) träd för kolning.

Analysresultat

Anl.	ID	Anläggnings- typ	Prov- mängd	Analyserad mängd	Trädslag	Utplockat för ¹⁴ C-dat.	Övrigt
	400	Lager i kolningsgrop	3,8g	0,4g 6 bitar	Gran 6 bitar	Gran 33mg	
	401	Lager i kolningsgrop	1,8g	0,4g 5 bitar	Gran 5 bitar	Gran 54mg	

Erik Danielsson/VEDLAB
Kattås
670 20 GLAVA
Tfn: 0570/420 29
E-post: vedlab@telia.com
www.vedlab.se

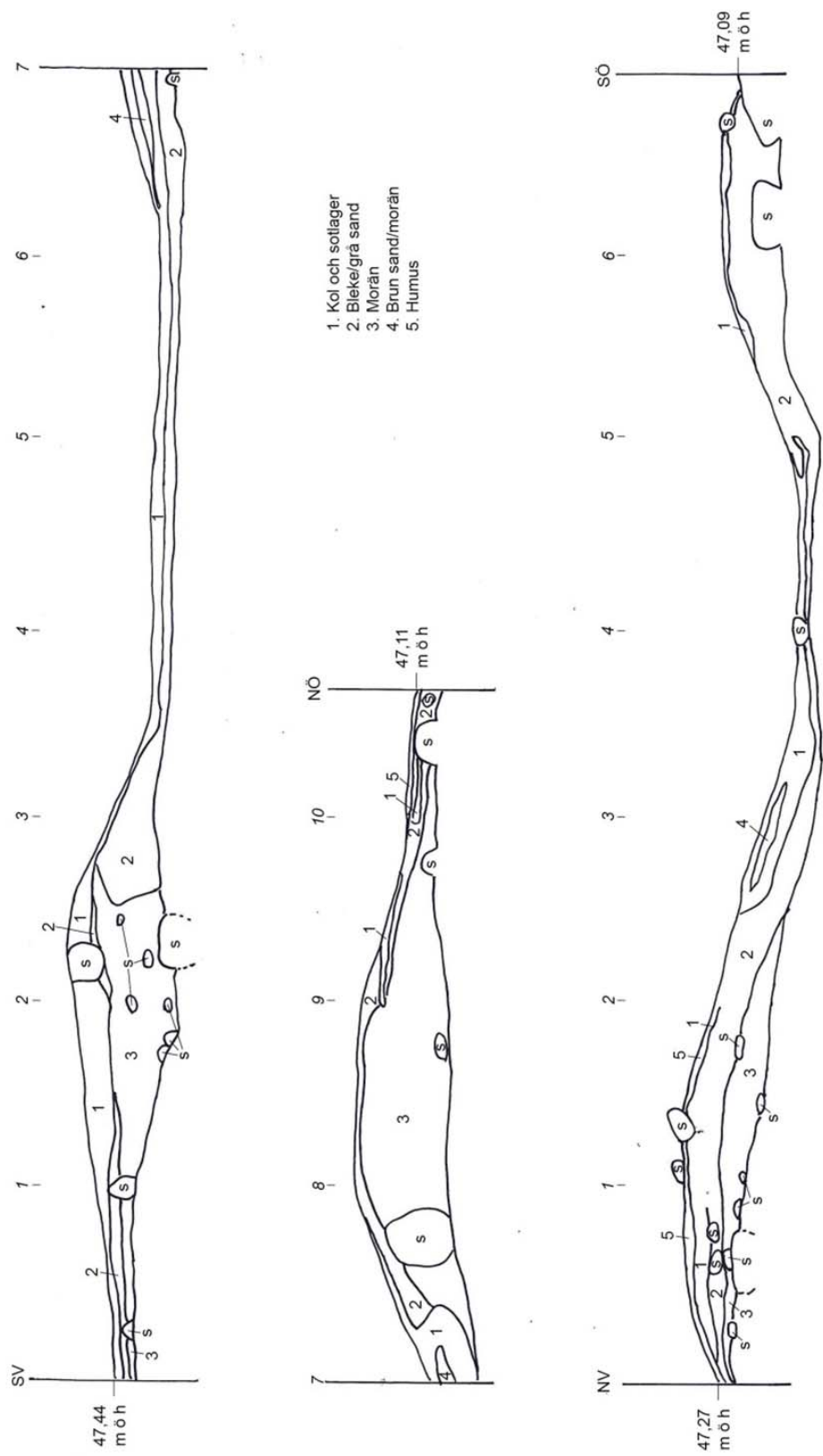
De här trädslagen förekom i materialet

Art	Latín	Max ålder	Växtmiljö	Egenskaper och användning	Övrigt
Gran	<i>Picea abies</i>	350 år	Trivs på näringsrika jordar. Tål beskuggning bra och konkurrerar därför lätt ut andra arter	Lätt och lös men ganska seg ved. Ofta rakvuxen. Ganska motståndskraftig mot röta. Stolpar golvbrädor störrar lieskaft, korgar	Bark till taktäckning. Granbarr till kreatursfoder

Uppgifter om maximal ålder, växtmiljö, användning mm är hämtade ur: Holmåsen, Ingmar Träd och buskar. Lund 1993. Gunnarsson, Allan Träden och människan. Kristianstad 1988. Mossberg, Bo m.fl. Den nordiska floran. Brepol, Turnhout 1992.

Vedartsanalysen görs genom att studera snitt- eller brottytor genom mikroskop. Jag har använt stereolupp Carl Zeiss Jena, Technival 2 och stereomikroskop Leitz Metalux II med upp till 625 gångers förstoring. Mikroskopfoton är tagna med Nikon Coolpix 4500. Referenslitteratur för vedartsbestämningen har i huvudsak varit Schweingruber F.H. Microscopic Wood Anatomy 3rd edition och Anatomy of European woods 1990 samt Mork E. Vedanatomy 1946. Dessutom har jag använt min egen referenssamling av förkolnade och färskas vedprover.

BILAGA 3. SEKTIONSRTNING

LÄNSMUSEET GÄVLEBORG, BOX 746, 801 28 GÄVLE. TEL 026-65 56 00. WWW.LANSMUSEETGAVLEBORG.SE
BESÖKSADRESS: SÖDRA STRANDGATAN 20, GÄVLE